

NIVELUL DE TRAI: CREȘTEREA RESURSELOR E NECESARĂ, DAR NU SUFICIENTĂ

IULIANA PRECUPETU

Nivelul de trai se referă la resursele economice ale persoanei și/sau gospodăriei care permit o viață în acord cu normele considerate acceptabile la un moment dat în societate. Condițiile materiale reprezintă fundamentul unei vieți de calitate, pe parcursul căreia oamenii își pot satisface nevoile corespunzător standardelor societății în care trăiesc și pot face alegeri în conformitate cu valorile și idealurile personale în toate domeniile vieții lor: educație, sănătate, ocupare, locuire etc.

O abordare comprehensivă a nivelului de trai presupune luarea în considerare atât a indicatorilor obiectivi care măsoară resursele materiale, cât și a percepțiilor oamenilor asupra standardului lor de viață. Această secțiune trece în revistă resursele economice la nivel macro și micro, nivelul de deprivare materială, măsura în care oamenii își pot îndeplini necesitățile, strategiile de satisfacere a necesităților, și satisfacția cu nivelul de trai. Abordarea pentru majoritatea indicatorilor este descriptivă, caracteristică unui raport de cercetare, satisfacția față de stardardul de viață, indicatorul de rezultat al componente materiale a calității vieții, fiind tratată în finalul secțiunii și cu o abordare de tip explicativ.

IMPORTANȚA PERCEPȚIEI ASUPRA NIVELULUI DE TRAI: SATISFAȚIA

Satisfacția cu nivelul de trai este o rezultată a circumstanțelor materiale ale persoanei/gospodăriei, depinzând de nivelul venitului, gradul de deprivare, dificultățile întâmpinate în satisfacerea nevoilor, dar și de valorile, așteptările și aspirațiile oamenilor. Venitul este important în măsura în care acoperă nevoile persoanei, dar, de asemenea, semnificative pentru satisfacție sunt fluctuațiile înregistrate în timp în nivelul acestuia, sursa venitului, puterea de cumpărare, orientările valorice individuale față de bani/avuție, inegalitatea percepută față de

Adresa de contact a autorului: Iuliana Precupețu, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: iuliana@iccv.ro.

nivelul mediu al venitului în societate, respectiv față de venitul grupurilor la care se raportează individul.

Elemente, cum sunt sursele de venit sau modelul de consum adoptat de gospodărie, pot juca un rol important în satisfacția cu standardul de viață. Sursele de venit au cunoscut o diversificare în ultimele decade în România: pe lângă salarii s-au adăugat veniturile din beneficii sociale, chirii, capital (avere în general), precum și veniturile produse în zona gri a economiei. Deși salariile și pensiile rămân sursa principală de venit pentru majoritatea populației (Ilie 2018), este probabil ca sursa venitului să contribuie ea însăși la satisfacția față de standardul de viață: important este modul în care sunt produse veniturile: în zona gri sau cea legitimă a economiei, printr-o muncă decentă sau, dimpotrivă, precară și în condiții grele etc.

Dacă modelul de consum include utilizarea creditelor, o presiune negativă suplimentară se poate adăuga în timp asupra satisfacției. Studiile au demonstrat că raportul între rata lunară a creditului și venitul persoanei este important, dar crucială pentru satisfacția financiară este evaluarea subiectivă a obligațiilor de credit ale acesteia. Dacă oamenii resimt o lipsă a controlului personal asupra obligațiilor de credit și au îngrijorări față de acestea, satisfacția lor financiară tinde să scadă chiar în condițiile în care datoriile au un nivel scăzut comparativ cu venitul, acest model fiind valabil pentru toate categoriile sociodemografice (Lown și Ju 1992).

Orientările valorice personale pot influența satisfacția cu standardul de viață. De exemplu, orientările valorice materialiste au efecte diferite asupra satisfacției cu nivelul de trai în funcție de așteptările oamenilor. Pe de o parte, cei care aderă la valori materialiste, propunându-și obiectivul de a acumula resurse materiale și a deveni bogați, dar au așteptări nerealiste legate de propriile abilități sau de condițiile sociale, tind să fie mai puțin satisfăcuți cu standardul lor de viață. Pe de altă parte, cei care acordă importanță crescută acestor valori materiale, dar își construiesc strategiile pornind de la realitățile concrete personale și sociale, tind să fie activi economic și să lucreze pentru îndeplinirea obiectivelor, atingând, astfel, un nivel înalt al satisfacției cu standardul de viață. (Sirgy et al. 2013).

Dincolo de sfera financiară, există elemente cum sunt starea de sănătate sau nivelul de participare socială (Vera-Toscano et al. 2006), precum și tipul de ocupare, care pot exercita o influență semnificativă asupra satisfacției cu nivelul de trai. Cel mai probabil, influența acestora este mediată prin nivelul venitului.

Oamenii tind să își compare salariile, în special, și veniturile, în general, cu cele ale grupurilor de referință, acest lucru având și o variație culturală: de exemplu, europenii tind să se raporteze în primul rând la colegi și în al doilea rând la prieteni, în timp ce în Japonia această ordine este inversată (Clark et al. 2013). Cu cât venitul grupului de referință este mai mare, cu atât satisfacția cu propriul nivel de trai scade. Grupuri semnificative de referință pot fi, de asemenea, clasa socială cu care individul se autoidentifică sau oamenii din imediata vecinătate,

regiune, familie, persoanele de același gen sau care au același statut pe piața muncii, efectele inegalității percepute a venitului fiind semnificative (Vera-Toscano *et al.* 2006; D'Ambrosio și Frick 2006). Pentru cetățenii din Estul Europei, cadrul de referință al evaluării standardului de viață s-a lărgit în ultimele decade, incluzând standardul de viață al populației din țările vestice, comparațiile realizându-se cu grupuri aflate dincolo de granițele naționale (Delhey și Kohler 2006; Sági 2011).

Toate aceste relații între variabile și modele de determinare sunt relevante pentru politicile publice. În timp ce creșterea salariilor și pensiilor în România este importantă și necesară, ea reprezintă numai o fațetă a politicii privind veniturile, politică ce ar trebui să aibă ca scop final creșterea satisfacției cu nivelul de trai. De asemenea, importante sunt puterea de cumpărare, asigurarea unei experiențe de consum satisfăcătoare, asigurarea stabilității surselor de venit pe termen lung, adecvarea veniturilor la nevoile societății moderne (care includ necesități superioare), precum și respectarea principiului justiției sociale. Creșterile salariale și ale pensiilor trebuie să țină cont de nivelul inegalității de venit între categoriile sociale și să aibă ca obiectiv echitatea. Teoria comparației sociale, care explică rolul grupurilor de referință în satisfacție, sugerează importanța percepției asupra inegalității de venit. Percepția inegalității de venit ca fiind inechitabilă și injustă poate conduce la o satisfacție scăzută cu nivelul de trai, independent de nivelul venitului. Creșterea echitabilă a veniturilor poate contribui, mai departe, la o îmbunătățire a coeziunii sociale.

RESURSELE ECONOMICE ALE NIVELULUI DE TRAI

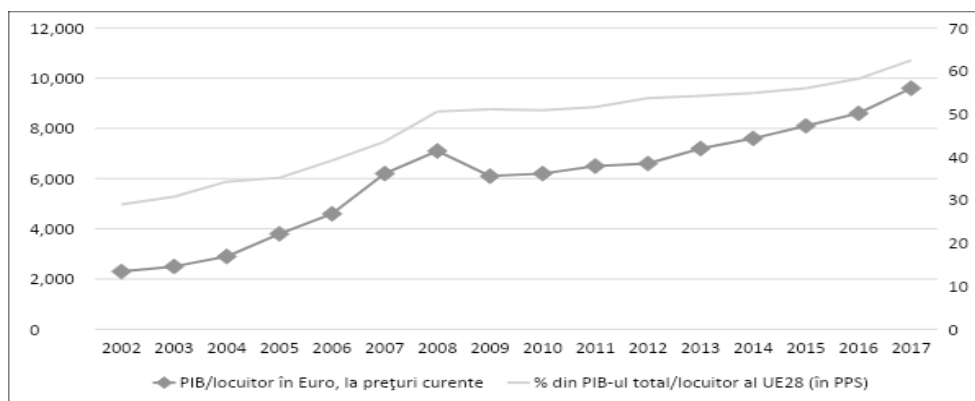
Bunăstarea oamenilor depinde în mod fundamental de potențialul economic al țării și de nivelul venitului național generat. Țările afluate economic oferă cetățenilor lor condiții structurale care favorizează o bună calitate a vieții la nivel individual. PIB-ul României este al doilea cel mai scăzut din Uniunea Europeană, demonstrând resurse macro reduse pentru nivelul de trai al cetățenilor săi. După primul deceniu de tranziție, caracterizat de contracția output-ului economic și încercări timide de revenire, începând cu anul 2000, România a intrat într-o perioadă de creștere economică întreruptă de criza care a debutat în anul 2009. În cea de-a doua decadă a anilor 2000, în anul 2013 a fost depășit nivelul PIB-ului anterior crizei, iar economia a cunoscut din nou o perioadă de creștere accelerată.

Studiul *European Quality of Life Survey* a fost realizat în anii 2003, 2007, 2011 și 2016 surprinzând momente diferite din trendul evoluției economice a României. Astfel, în anul 2003, PIB-ul se situa încă la un nivel scăzut și, deși aflat în creștere, această evoluție a venitului național nu era încă tradusă în venituri mai mari în gospodărie. Anul 2007 a marcat un moment caracterizat atât de creștere economică, cât și de venituri crescute în gospodărie. Următorul an al studiului, 2011, a surprins criza economică la nivel macro și micro, veniturile populației fiind semnificativ reduse, iar criza fiind considerabil resimțită în nivelul de trai. Ultimul

val al cercetării, 2016, descrie un nou moment pozitiv, de progres al economiei, venituri mărite și stabilitate socială.

Grafic 1

PIB/locuitor în România, 2002–2017

Sursa: Eurostat 2018.

În anul 2017, PIB-ul/locuitor, calculat în prețuri curente, era de 9 600 euro, ceea ce situa România pe penultimul loc în UE, înaintea de Bulgaria (7 300 euro), și reprezentând, la paritatea puterii de cumpărare, 63% din media UE. Pe ansamblu, față de anul 2002, evoluția economică a României a fost favorabilă, output-ul economic crescând de peste 4 ori, acesta reprezentând cel mai accelerat progres din UE. Comparativ, țările postcomuniste (Bulgaria, Lituania, Slovacia, Estonia) au avut creșteri ale PIB-ului de aproximativ 3 ori, în timp ce țările vestice (Belgia, Austria, Suedia) de maxim 1,5 ori (Eurostat).

În perioada¹ luată în considerare aici, această dezvoltare rapidă a permis României să micșoreze decalajul macroeconomic față de țările UE: dacă în 2002 PIB-ul țării noastre reprezenta la paritatea puterii de cumpărare 30% din PIB-ul total pe locuitor al UE27, în 2017 el ajunsese la 63% din media UE (Eurostat).

VENITUL POPULAȚIEI

La nivel individual și de gospodărie, resursele financiare sunt extrem de scăzute în România, ceea ce generează un nivel de trai în general coborât și probleme financiare în îndeplinirea nevoilor, atât a celor materiale, de hrană, locuire, cât și a celor superioare de siguranță, relaționare socială, apartenență, recunoaștere socială și autoactualizare.

¹ Datele arată evoluția PIB-ului pentru aproximativ ultima decadă și jumătate, între anul 2002, anul anterior primului val al EQLS și anul 2017, anul următor ultimului val al EQLS.

Pentru anul 2017, valoarea venitului mediu disponibil/persoană² a fost de 3 059 euro (*Tabelul nr. 1*), acesta fiind primul an în care s-a depășit pragul de 3 000 euro în România. În context european, la nivelul anului 2016³, țara noastră se situa pe ultimul loc în UE (*Grafic 2*), cu o valoare în euro de aproximativ 15% din media UE. Venitul mediu disponibil la paritatea puterii de cumpărare reprezenta în 2016 aproximativ 30% din media UE, numai 61% din cel al Bulgariei și aproximativ 25% din cel al unor țări dezvoltate cum sunt Germania sau Franța.

În timp, venitul mediu net a cunoscut o creștere importantă în țara noastră (*Tabelul nr. 1*), însă perioada de criză economică a avut o influență de durată asupra veniturilor din gospodărie. După scăderea provocată de criză începând cu 2010, venitul disponibil a depășit nivelul anterior crizei abia în anul 2015.

Dacă la nivel macro evoluția României a fost pozitivă, la cel micro, al resurselor financiare individuale și pe gospodărie, progresul a fost mai puțin important, veniturile populației rămânând în decalaj față de trendul economiei. Atunci când comparăm dinamica macro și micro, constatăm că diferențele de PIB între România și celelalte țări postcomuniste sunt mai mici decât cele de venit disponibil. De asemenea, cu un PIB mai mic față de România, Bulgaria are un venit disponibil considerabil mai mare. Aceste pattern-uri arată că mecanismele de distribuție a venitului național, care transformă output-ul economic în venit disponibil, sunt mai puțin favorabile în România (Mărginean 2006).

Tabelul nr. 1

Venitul mediu disponibil, anual, 2007–2016 (euro)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UE	15 886	16 945	17 066	17 117	17 292	17 726	17 711	18 117	18 539	18 873	–
Bulgaria	1 716	2 668	3 278	3 498	3 429	3 276	3 509	3 911	4 093	3 855	4 598
România	1 940	2 320	2 525	2 372	2 400	2 355	2 327	2 445	2 676	2 747	3 059

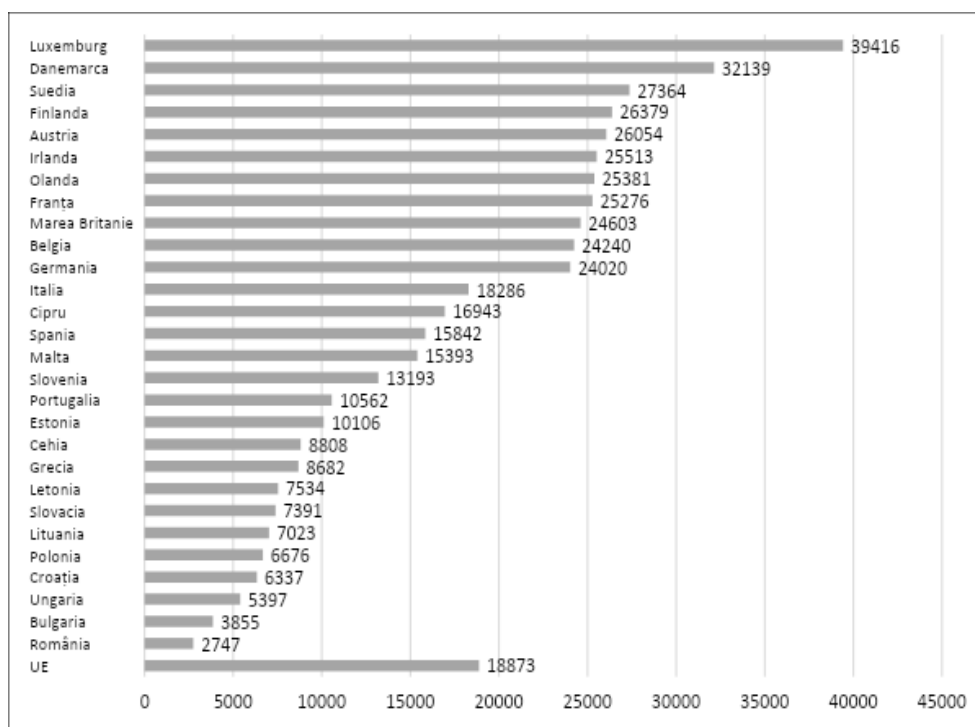
Sursa: Eurostat, EU-SILC.

² Venitul mediu disponibil este venitul total al gospodăriei, după taxe și impozite, disponibil pentru consum sau economisire, împărțit la numărul de membri ai gospodăriei. Fiecare membru al gospodăriei este convertit în adult echivalent, utilizându-se o scală de echivalență ce acordă o pondere de 1 primului adult, de 0,5 celui de-al doilea adult și fiecărei persoane în vârstă de 14 ani și peste și de 0,3 fiecărui copil sub 14 ani. Date disponibile începând cu anul 2007.

³ 2016 cel mai recent an cu date disponibile pentru toate țările.

Grafic 2

Venitul mediu disponibil anual, 2016 (euro)

Sursa: Eurostat, EU-SILC.

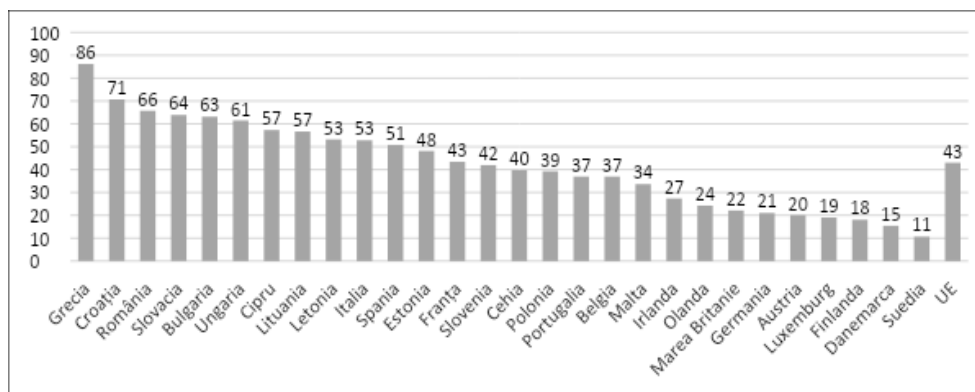
DIFICULTĂȚI ÎN SATISFACEREA NEVOILOR DE BAZĂ

Evaluările subiective ale oamenilor dezvăluie experiențele personale în satisfacerea nevoilor fundamentale și, în cele din urmă, măsura în care viața este împovărată de problemele economice. Modul în care venitul aflat la dispoziție este alocat depinde de nivelul efectiv al acestuia, de nevoile membrilor gospodăriei, de prioritățile percepute la un moment dat, precum și de valorile și scopurile personale ale oamenilor și de capacitatea de organizare individuală.

O proporție covârșitoare a populației, de 66%, declară că are dificultăți în a face față necesităților cu venitul pe care îl are. Acest procent situează România pe locul 3 în Uniunea Europeană în această ierarhie negativă, în vecinătatea unor țări ca Slovacia, Bulgaria sau Ungaria și la mare distanță de țările dezvoltate, unde numai un procent redus al populației se află în situația de a avea astfel de probleme (Grafic 3).

Grafic 3

Proporția persoanelor care declară că au dificultăți în a-și îndeplini nevoile (%), 2016

Q88. O gospodărie poate avea diverse surse de venit și mai mult de un membru al gospodăriei poate contribui la acest venit. Dacă vă gândiți la venitul total lunar al gospodăriei dvs., ați spune că faceți față necesităților? 1. Foarte ușor; 2. Ușor; 3. Destul de ușor; 4. Cu oarecare dificultate; 5. Cu greu; 6. Foarte greu. *Notă:* Procentul celor care declară dificultăți (variantele 4–6).

În timp, între 2003 și 2016, în România, s-a înregistrat o îmbunătățire graduală a circumstanțelor de natură economică în țara noastră, în mod asemănător cu țările postcomuniste Polonia, Letonia, Lituania, Bulgaria, Estonia. Unele țări vestice, cum sunt Austria, Danemarca, Luxemburg, Olanda, Suedia, au menținut proporții relativ stabile în timp ale persoanelor afectate de probleme financiare, reușind, probabil, să protejeze cetățenii de criza economică. Altele, cum sunt Belgia, Italia, Franța, Irlanda, Spania și Marea Britanie, au înregistrat o înrăutățire a situației în anul 2011, datele arătând faptul că o proporție mai mare a populației a resimțit la momentul respectiv dificultățile economice. Grecia și Croația au cele mai mari procente de respondenți care se confruntă cu probleme financiare și sunt singurele în contextul UE pentru care evoluția a fost semnificativ negativă pe întreaga perioadă considerată. În anul 2011, sub impactul crizei, pe ansamblul UE, s-a înregistrat o creștere importantă a proporției persoanelor cu dificultăți materiale, după care s-a revenit la nivelul anterior crizei (*Tablelul nr. 2*).

Tabelul nr. 2

Proporția persoanelor care declară că au dificultăți în a-și îndeplini nevoile (%)

	2003	2007	2011	2016
Austria	17	25	21	20
Belgia	28	33	42	37
Bulgaria	90	83	77	63
Cipru	55	56	58	57
Cehia	49	49	52	40
Germania	24	26	30	21
Danemarca	14	13	18	15
Estonia	68	50	67	48
Grecia	66	67	86	86
Spania	48	41	52	51
Finlanda	20	19	25	18
Franța	38	37	49	43
Croația		58	63	71
Ungaria	67	75	76	61
Irlanda	22	22	43	27
Italia	27	43	44	53
Lituania	84	64	68	57
Luxemburg	15	16	17	19
Letonia	76	63	71	53
Malta	23	36	38	34
Olanda	27	23	31	24
Polonia	71	51	52	39
Portugalia	41	33	41	37
România	77	69	72	66
Suedia	17	14	18	11
Slovenia	41	38	50	42
Slovacia	59	43	71	64
Marea Britanie	23	21	37	22
UE	44	41	48	42

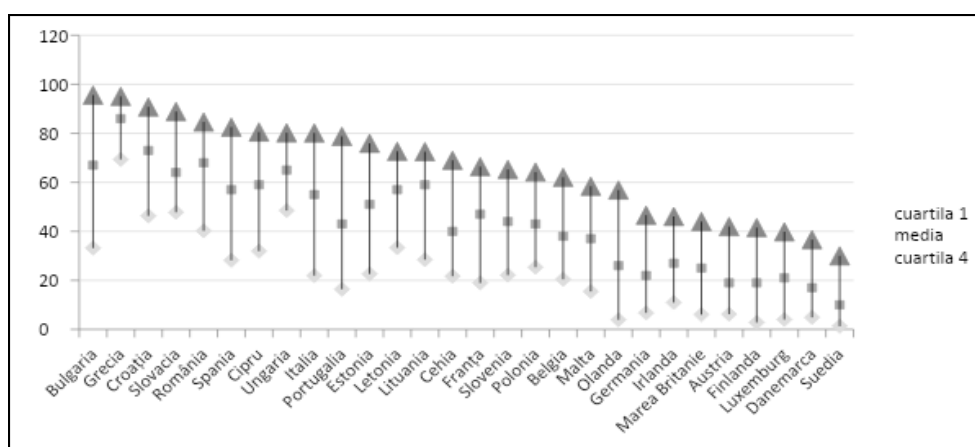
Q88. O gospodărie poate avea diverse surse de venit și mai mult de un membru al gospodăriei poate contribui la acest venit. Dacă vă gândiți la venitul total lunar al gospodăriei dvs., ați spune că faceți față necesităților? 1. Foarte ușor; 2. Ușor; 3. Destul de ușor; 4. Cu oarecare dificultate; 5. Cu greu; 6. Foarte greu. *Notă:* procentul celor care declară dificultăți (variantele 4–6). Diferențe semnificative statistic pentru România pe baza testului Bonferroni, $p < 0,05$. Toate diferențele de procente între ani sunt semnificative, cu excepția celei între 2011 și 2007.

Categoriile vulnerabile în fața dificultăților economice sunt evidențiate de analiza în funcție de variabilele sociodemografice. În România, în cuartila 1 de venit (25% din populație care deține cele mai scăzute venituri) și din cuartila 2, cea mai mare parte a persoanelor (85%, respectiv 82%) se află într-o situație materială extrem de dificilă în care nu își pot asigura nevoile de bază (Tabelul nr. 3). Chiar și în cea mai înaltă cuartilă de venit (25% din populație care deține cele mai înalte

venituri), 40% dintre respondenți declară dificultăți în satisfacerea necesităților fundamentale. În țara noastră, cuartila 1 de venit are o situație apropiată de cea a cuartilei 4 din țările dezvoltate (Marea Britanie, Austria, Finlanda etc.), în timp ce persoanele care se situează la media venitului declară circumstanțe similare cuartilei 4 din țări precum Cehia, Franța sau Slovenia (*Grafic 4*). În țări ca Danemarca sau Suedia, proporția celor care declară dificultăți în cuartila 1 de venit este mai mică decât a celor din cuartila 4 în România.

Grafic 4

Proporția persoanelor care declară că au dificultăți în a-și îndeplini nevoile, 2016

Q88. O gospodărie poate avea diverse surse de venit și mai mult de un membru al gospodăriei poate contribui la acest venit. Dacă vă gândiți la venitul total lunar al gospodăriei dvs., ați spune că faceți față necesităților? 1. Foarte ușor; 2. Ușor; 3. Destul de ușor; 4. Cu oarecare dificultate; 5. Cu greu; 6. Foarte greu. *Notă:* procentul celor care declară dificultăți (variantele 4–6).

Conform așteptărilor, există diferențe semnificative pe categorii sociodemografice în percepția dificultăților materiale (*Tablelul nr. 3*). Pe cuartile de venit, cea mai importantă diferențiere se produce între cei care dețin cele mai înalte 25% dintre venituri și restul populației. În timp, aceștia au experimentat schimbări importante comparativ cu cei care au venituri mai mici, cunoscând efectele pozitive ale creșterii economice atât în anul 2007, cât și postcriză. Schimbările în timp au fost puțin importante pentru cei din jumătatea inferioară a distribuției veniturilor, unde cea mai mare parte a populației își poate îndeplini cu greutate necesitățile.

Condițiile materiale negative sunt resimțite diferențiat și în funcție de vârstă, dificultățile crescând odată cu vârsta. Din acest punct de vedere, România împărtășește un model valabil pentru majoritatea țărilor postcomuniste și se distanțează de țările mai dezvoltate unde, pe măsura înaintării în vârstă, problemele de natură materială au o tendință de scădere. În societățile dezvoltate, oamenii acumulează în ciclul vieții, pe parcursul perioadei active, resurse materiale

(financiare și de avere) care îi pot proteja la vârsta a treia. În țara noastră, persoanele de peste 50 de ani au cea mai dificilă situație, iar cele peste 65 de ani sunt în mod special expuse problemelor materiale, datele indicând în cazul lor o situație extrem negativă și care rămâne stabilă în timp.

Categoriile de vârstă active, 25–49 de ani, au beneficiat în mai mare măsură de progresul economic, schimbări pozitive în perioada considerată înregistrându-se în modul în care apreciază îndeplinirea nevoilor materiale.

Oamenii din mediul rural resimt dificultățile materiale într-o proporție mai mare comparativ cu urbanul, demonstrând și aici poziția dezavantajată a celor care locuiesc în sat comparativ cu cei din urban. În perspectivă temporală, începând cu anul 2007, în circumstanțele resimțite în urban a fost vizibilă o îmbunătățire importantă.

Tabelul nr. 3

Proporția persoanelor care declară că au dificultăți în a-și îndeplini nevoile în România (%), 2016

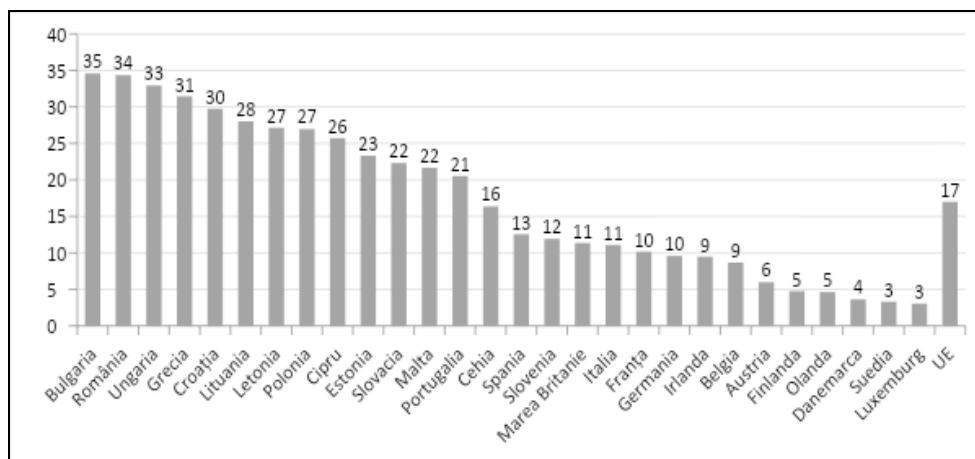
		2003	2007	2011	2016
Venit – quartile	1	92	93	92	85
	2	80	84	83	82
	3	79	73	71	67
	4	54	35	49	40
Vârstă	18–24	63	65	58	62
	25–34	70	64	65	51
	35–49	84	61	72	62
	50–64	81	74	81	72
	65+	83	82	76	78
Mediu rezidențial	Rural	78	73	77	71
	Urban	76	63	65	60
Sex	Masculin	73	65	66	60
	Feminin	82	73	77	71
Total		77	69	72	66

Notă: Cifrele în celule gri deschis indică schimbarea semnificativă în 2016 față de 2003. Cifrele în celule gri închis indică schimbarea semnificativă în 2011 față de 2007.

DEPRIVAREA – ELEMENTE NECESARE PENTRU TRAIUL CONFORM STANDARDELOR DIN SOCIETATEA MODERNĂ

În România, o treime din populație era afectată de deprivare materială în anul 2016, confruntându-se cu lipsuri în cel puțin trei domenii care sunt considerate astăzi absolut necesare traiului într-o societate modernă: 1. menținerea unei temperaturi adecvate în locuință, 2. o săptămână de vacanță pe an, 3. posibilitatea de a înlocui piesele de mobilier uzate, 4. o masă cu carne, pui sau pește o dată la două zile, 5. cumpărarea de haine noi, 6. invitarea unor prieteni sau rude la masă sau la un pahar cel puțin o dată pe lună.

Grafic 5

Rata de deprivare materială⁴, 2016

Q89. Există unele lucruri pe care mulți oameni nu și le pot permite, chiar dacă le plac. Pentru fiecare dintre următoarele lucruri de pe această listă, vă rog să specificați dacă gospodăria dvs. și-l permite în cazul în care vi-l doriți? 1. menținerea unei temperaturi adecvate în locuință; 2. o săptămână de vacanță pe an; 3. posibilitatea de a înlocui piesele de mobilier uzate; 4. o masă cu carne, pui sau pește o dată la două zile; 5. cumpărarea de haine noi; 6. invitarea unor prieteni sau rude la masă sau la un pahar cel puțin o dată pe lună. *Notă:* Procentul celor care declară că le lipsesc cel puțin trei itemi din cei șase.

Tabelul nr. 4

Proporția persoanelor care nu își permit, deși își doresc... (%)

	2003	2007	2011	2016
Menținerea unei temperaturi adecvate în locuință	51	22	18	17
O săptămână de vacanță pe an plătită, departe de casă (nu la rude)	75	68	66	66
Înlocuirea oricărei piese de mobilier uzate	80	61	61	59
O masă cu carne, pui sau pește o dată la două zile, dacă doriți acest lucru	39	22	19	19
Cumpărarea de haine noi, și nu la mâna a doua	57	40	48	42
Invitarea unor prieteni sau rude la masă sau la un pahar cel puțin o dată pe lună	42	36	30	31

Q89. Există unele lucruri pe care mulți oameni nu și le pot permite, chiar dacă le plac. Pentru fiecare dintre următoarele lucruri de pe această listă, vă rog să specificați dacă gospodăria dvs. și-l permite în cazul în care vi-l doriți?

⁴ Rata de deprivare calculată ca procent al populației care se confruntă cu lipsa a cel puțin trei itemi din cei șase măsurați în chestionar. În acest raport rata deprivării este calculată pe baza datelor din EQLS și diferă de rata calculată de Eurostat pe baza EU-SILC.

Rata de deprivare este semnificativ mai ridicată pentru anumite categorii de populație: persoanele cu venituri aflate în jumătatea inferioară a distribuției de venituri (52%), cele cu educație scăzută (70%), pensionarii (51%) și persoanele de peste 65 de ani (52%). În rural, 41% din populație este deprivată față de numai 27% în urban. România are cel mai însemnat număr de oameni în stare de deprivare materială în mediul rural din UE, precum și cea mai importantă inegalitate între cele două medii rezidențiale.

STRATEGII DE SATISFACERE A NEVOILOR FUNDAMENTALE: REDUCERE, AMÂNARE, RENUNȚARE

Pe fondul unui nivel de trai scăzut și având la dispoziție resurse economice reduse, cea mai mare parte a populației se concentrează pe satisfacerea nevoilor fundamentale. Categoriile vulnerabile sunt în special nevoite să recurgă la strategii specifice pentru a acoperi nevoile de bază, reducând din alimentație, amânând satisfacerea anumitor necesități pe care nu le percep ca presante sau chiar renunțând la îndeplinirea lor.

Studiul EQLS a măsurat dacă oamenii recurg la a reduce, a amâna sau a renunța la anumite componente în patru domenii de bază pentru că banii le-au fost necesari pentru alte elemente esențiale: 1. s-au descurcat fără fructe și legume proaspete; 2. au cumpărat bucăți de carne mai ieftine sau au cumpărat mai puțin decât și-au dorit; 3. au amânat vizita sau nu au mers la medic; 4. au amânat vizita sau nu au mers la dentist.

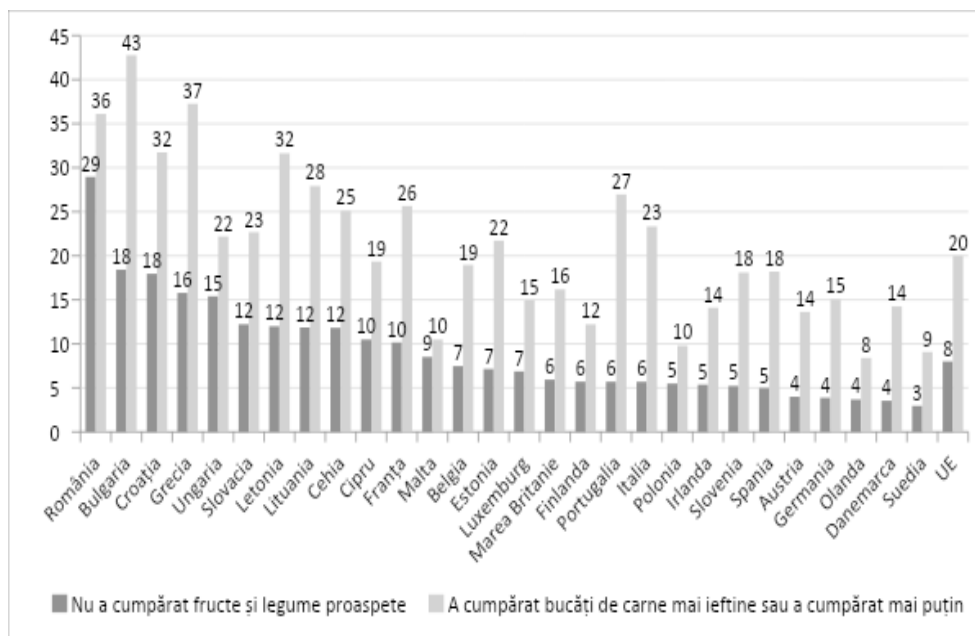
Pentru a putea acoperi lucrurile de primă necesitate, oamenii prioritizează banii în funcție de nevoile pe care le consideră urgente la un moment dat, însă această ierarhizare pare să se facă în interiorul nevoilor care țin de supraviețuire și nu în relație cu cele superioare. O parte a populației este nevoită să își modifice regimul alimentar, să amâne sau chiar să renunțe la alte elemente cum sunt vizitele la medic. În 2016, 36% dintre respondenți au declarat că au cumpărat bucăți de carne mai ieftine sau au cumpărat mai puțin decât și-au dorit, iar 29% s-au descurcat fără fructe și legume proaspete (*Grafic 6*). De asemenea, o proporție importantă a populației a amânat sau a renunțat la vizita la medic sau dentist pentru că banii au fost necesari pentru alte nevoi de bază (*Grafic 7*).

În România, 63% dintre respondenți au redus/amânat/renunțat la cel puțin unul din cele patru elemente, acesta fiind cel mai înalt procent din UE, în timp ce la extrema cealaltă, în Suedia, numai 16% au fost nevoiți să recurgă la astfel de sacrificii. Nesatisfacerea nevoilor în cele patru domenii poate avea consecințe negative majore pentru starea de sănătate a populației, în condițiile în care în România 12% din populație este nevoită să facă sacrificii în toate cele patru domenii. De asemenea, îngrijorător este faptul că 45% dintre respondenți au amânat vizita sau au renunțat să meargă la dentist, acest procent situând țara

noastră pe primul loc în UE în această ierarhie negativă, la mare distanță de țările vestice unde între 9 și 11% din populație recurge la acest comportament.

Grafic 6

Proporția persoanelor care au fost nevoite să reducă din alimentele necesare, %, 2016

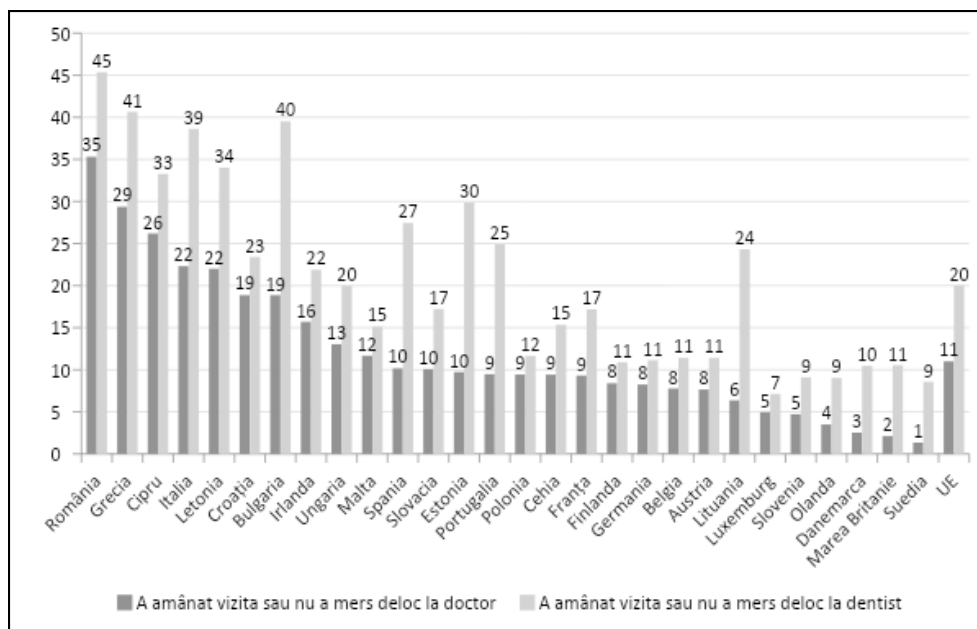

Q90. În primul rând, gândindu-vă la mâncare, dvs. sau altcineva din gospodăria dvs. și-a schimbat regimul alimentar în ultimele două săptămâni, deoarece banii au fost necesari pentru alte lucruri de primă necesitate? V-ați descurcat fără fructe și legume proaspete. Ați cumpărat bucăți de carne mai ieftine sau ați cumpărat mai puțin decât v-ați dorit.

Întârzierea la plata facturilor este un alt tip de comportament prin care oamenii prioritizează îndeplinirea nevoilor. 18% din populație era nevoită în anul 2016 să întârzie cu plata facturilor la utilități (întreținere, electricitate etc), România situându-se din acest punct de vedere pe locul 5 în UE, după țări cum sunt Grecia sau Croația unde peste o treime din populație are dificultăți în achitarea facturilor, dar la distanță față de țările dezvoltate aflate la cealaltă extremă, ca Suedia sau Olanda, unde numai un procent nesemnificativ se află în această situație. În timp, în țara noastră s-a înregistrat o îmbunătățire semnificativă față de momentul 2003 când aproape o treime din respondenți declarau întârzieri în plata facturilor.

Grafic 7

Proporția persoanelor care au amânat vizita sau au renunțat să meargă la doctor, %, 2016

Q91. Iar acum, gândindu-vă la vizitele la medic sau la dentist, în ultimele 12 luni, dvs. sau cineva din gospodăria dvs. nu a mers deloc sau a amânat o vizită, deoarece banii au fost necesari pentru alte lucruri de primă necesitate? 1. Da, nu a(m) mers deloc; 2. Da, a(m) amânat vizita. *Notă:* răspunsuri cumulate 1+2.

Odată cu creșterea economică, dificultățile în plata facturilor s-au atenuat simțitor, oamenii preferând să achite datoriile înainte de a se ocupa de celelalte cheltuieli (hrană, îmbrăcăminte, călătorii etc). Totuși, aceste cheltuieli rămân o povară pentru aproape a patra parte a populației.

Tabelul nr. 5

Proporția persoanelor care au declarat întârzieri la plata facturilor și datoriilor la utilități, %

	2003	2007	2011	2016
Austria	2	8	7	5
Belgia	7	16	14	9
Bulgaria	5	26	23	24
Cipru	10	23	37	21
Cehia	6	7	13	7
Germania	4	12	12	4
Danemarca	3	3	3	3
Estonia	21	8	9	5

Tabelul nr. 5 (continuare)

Grecia	23	15	40	48
Spania	5	8	13	7
Finlanda	7	9	6	9
Franța	9	7	9	9
Croația		24	27	31
Ungaria	18	24	25	14
Irlanda	12	8	14	7
Italia	6	18	25	16
Lituania	21	12	9	8
Luxemburg	5	4	4	7
Letonia	26	13	23	13
Malta	7	7	9	7
Olanda	6	6	10	2
Polonia	27	19	24	10
Portugalia	9	12	11	7
România	31	25	21	18
Suedia	4	3	3	1
Slovenia	7	9	11	9
Slovacia	15	13	12	4
Marea Britanie	9	10	10	7
UE	10	13	15	10

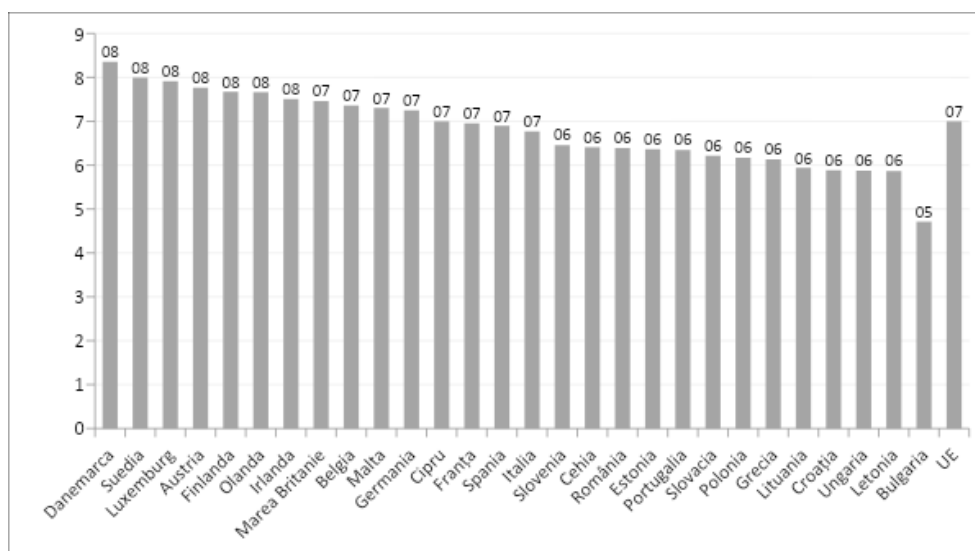
Q93. S-a aflat gospodăria dvs. în situația de a fi în întârziere cu plățile pe parcursul ultimelor 12 luni, adică în incapacitate de a plăti la timp oricare dintre următoarele? Facturile de electricitate, întreținere, gaze etc.

SATISFAȚIA CU NIVELUL DE TRAI

Satisfacția cu nivelul de trai relevă mulțumirea oamenilor față de resursele materiale de care dispun și față de modul în care ei reușesc să le administreze, astfel încât necesitățile economice să fie acoperite la nivelul dorit. În România, în anul 2016, satisfacția față de nivelul de trai înregistra o medie de 6,7 pe o scală de la 1 la 10, unde 1 înseamnă foarte nemulțumit, iar 10 foarte mulțumit (*Grafic 8*). Acest scor plasează țara noastră sub media UE, dar mai bine decât ar fi de așteptat, dat fiind nivelul redus al resurselor materiale. Aceasta semnifică faptul că oamenii trec, într-o anumită măsură, prin procese de adaptare la condițiile negative. În timp, mulțumirea oamenilor față de nivelul de trai a înregistrat o creștere semnificativă de la 6,1 în anul 2003 la 6,7 în 2016. România împărtășește modelul unor țări ca Polonia, Estonia, Slovacia, Portugalia, unde acest indicator a cunoscut o îmbunătățire, spre deosebire de țările vestice unde nivelul satisfacției a rămas aproximativ la aceleași niveluri: Olanda, Finlanda, Danemarca.

Grafic 8

Satisfacția cu nivelul de trai (medii), 2016

Q6c. Pe o scală de la 1 la 10, unde 1 înseamnă foarte nemulțumit(ă) și 10 înseamnă foarte mulțumit(ă), vă rog să-mi spuneți cât de mulțumit(ă) sunteți de nivelul dvs. de trai actual. Notă: scor mediu pe scala de la 1 la 10.

Vârsta, nivelul de educație și numărul copiilor în gospodărie sunt asociate semnificativ cu satisfacția față de standardul de viață (Tabelul nr. 6). Odată cu creșterea vârstei, nivelul satisfacției tinde să scadă, arătând încă o dată vulnerabilitatea resimțită de oameni pe măsura înaintării în vârstă. Conform așteptărilor, un grad înalt de deprivare, măsurând precaritatea resurselor materiale, conduce la scăderea satisfacției. Un alt factor care contribuie la o scădere a mulțumirii cu nivelul de trai este starea proastă de sănătate. În schimb, datele sugerează că numărul de ore lucrate la locul de muncă principal reprezintă o sursă pozitivă a satisfacției cu nivelul de trai, indicând importanța rolului unui loc de muncă în configurația satisfacției cu nivelul de trai.

Tabelul nr. 6

Determinări ale satisfacției cu standardul de viață, România, 2016

	M1	M2	M3
R^2 ajustat	12%	21%	18%
(Constanta)	9,1	9,2	8,5
Sex – bărbat	-0,19	-0,18	-0,41
Vârsta în ani împliniți	-0,02	-0,02	-0,01

Tabelul nr. 6 (continuare)

Rezidența – urban	0,25	0,23	0,06
Educație ¹ – secundară	-1,02	-0,51	-0,6
Educație ² – primară	-1,86	-0,67	-1,2
Copii – număr	-0,28	-0,24	-0,27
Deprivare materială ³		-0,37	-0,27
Stare de sănătate ⁴ – proastă			-1,65
Numărul de ore lucrate la locul de muncă principal			0,01

Analiză de regresie liniară multiplă cu variabila dependentă satisfacția cu nivelul de trai, variabilă măsurată de la 1 la 10. N analiză = 895, N eșantion = 1 004. Celulele gri indică un efect semnificativ statistic ($p < 0,05$) asupra satisfacției cu standardul de viață.

^{1,2} Categoria de referință este absolvent de învățământ terțiar ISCED 5–8.

³ Acest indice este construit pornind de la întrebarea: *Există unele lucruri pe care mulți oameni nu și le pot permite, chiar dacă le plac. Pentru fiecare dintre următoarele lucruri de pe această listă, vă rog să specificați dacă gospodăria dvs. și-l permite în cazul în care vi-l doriți: (1) Menținerea unei temperaturi adecvate în locuință, (2) O săptămână de vacanță pe an plătită, departe de casă (nu la rude), (3) Înlocuirea unei piese de mobilier uzate, (4) O masă cu carne, pui sau pește o dată la două zile, dacă doriți acest lucru, (5) Cumpărarea de haine noi, și nu la mâna a doua, (6) Invitarea unor prieteni sau rude la masă sau la un pahar cel puțin o dată pe lună*

⁴ S-au luat în considerare variantele de răspuns „proastă” și „foarte proastă” la întrebarea *În general, cum ați spune că este sănătatea dvs.? 1. Foarte bună; 2. Bună; 3. Acceptabilă; 4. Proastă; 5. Foarte proastă.*

CONCLUZII

- Condițiile materiale sunt problematice în România. Având la dispoziție cel mai scăzut venit disponibil din UE, persoanele și gospodăriile din țara noastră întâmpină inconveniente majore în satisfacerea nevoilor fundamentale. O majoritate de 66% din populație se confruntă cu dificultăți în a face față necesităților cu venitul pe care îl au la dispoziție.

- Nivelul de trai este scăzut în România comparativ cu țările din UE. Datele referitoare la dificultățile economice situează România pe locul 3 în Uniunea Europeană, în vecinătatea unor țări ca Slovacia, Bulgaria sau Ungaria și la mare distanță de țările dezvoltate, unde numai un procent redus al populației se află în situația de a avea astfel de probleme. Comparativ cu țările dezvoltate, se poate aprecia că situația celei mai înalte quartile de venit din România este asemănătoare cu aceea din cea mai joasă quartilă de venit din țările dezvoltate.

- Cele mai afectate categorii sociodemografice de condițiile financiare precare sunt persoanele situate în quartilele 1 și 2 de venit, cele din rural, cele de peste 50 de ani și în mod special peste 65 de ani. Chiar și în cea mai înaltă quartilă de venit, o proporție substanțială a respondenților (40%) declară dificultăți în satisfacerea necesităților fundamentale.

- În încercarea de a acoperi nevoile de bază, oamenii recurg la strategii de prioritarizare, amânare sau chiar renunțare la îndeplinirea unor necesități

fundamentale. O proporție semnificativă a respondenților se confruntă cu probleme în zona supraviețuirii biologice, aflându-se în imposibilitatea de a asigura un regim alimentar decent (cu carne, fructe, legume) sau de a asigura temperatura adecvată în locuință. Mai mult, o treime din populație amână vizitele la medic și la medicul dentist din cauza dificultăților financiare.

- În timp, în perioada analizată, nivelul de trai a cunoscut o îmbunătățire semnificativă: venitul disponibil a crescut, deprivarea materială a scăzut, proporția celor care declară dificultăți financiare s-a diminuat, procentajul celor aflați în întârziere cu plățile a scăzut, iar satisfacția cu nivelul de trai a crescut. România se situează alături de țări postcomuniste cum sunt Polonia, Letonia, Lituania, Bulgaria, Estonia, care, de asemenea, au trecut printr-o perioadă pozitivă pentru nivelul de trai. Dar progresul în țara noastră s-a produs de la niveluri foarte scăzute, iar îmbunătățirea înregistrată nu este suficientă pentru a asigura întregii populații condiții materiale decente de viață. Dimpotrivă, există inegalități importante între prima cuartilă de venit și restul distribuției venitului, între rural și urban, între vârstnici și restul populației, între cei cu educație scăzută și persoanele cu educație înaltă.

- Criza economică a determinat o scădere importantă a venitului disponibil. La nivel subiectiv, criza pare să fi afectat semnificativ persoanele din cuartila cea mai înaltă de venit și categoria de vârstă de mijloc 35–49, însă efectul crizei este în mică măsură vizibil în date. Variația înregistrată pe ani este puțin importantă, iar diferențele se produc, de obicei, într-o zonă negativă de evaluare.

- Satisfacția cu nivelul de trai, indicatorul de rezultat al circumstanțelor economice ale vieții persoanei, se situează peste medie și, în perspectivă temporală, a cunoscut o îmbunătățire, plasând România alături de Estonia, Polonia, Slovacia și Spania.

BIBLIOGRAFIE

- D'Ambrosio, Conchita, and Joachim R. Frick. 2007. "Income Satisfaction and Relative Deprivation: An Empirical Link". *Social Indicators Research* 81 (3): 497–519. <https://doi.org/10.1007/s11205-006-0020-0>.
- Clark, Andrew, Senik, Claudia, and Yamada Katsunori. 2013. "The Joneses in Japan: Income Comparisons and Financial Satisfaction". *ISER Discussion Paper 0866*, Institute of Social and Economic Research, Osaka University.
- Delhey, Jan, and Ulrich Kohler. 2006. "From Nationally Bounded to Pan-European Inequalities? On the Importance of Foreign Countries as Reference Groups". *European Sociological Review* 22(2): 125–40.
- Ilie, Simona. 2018. „Bugetul și nivelul de trai în gospodărie”. În *Calitatea vieții. Un proiect pentru România*, coord. Elena Zamfir și Iuliana Precupețu. București: Editura Academiei.
- Joseph Sirgy, M., Eda Gurel-Atay, Dave Webb, Muris Cicic, Melika Husic-Mehmedovic, Ahmet Ekici, Andreas Herrmann, Ibrahim Hegazy, Dong Jin Lee, and J. S. Johar. 2013. "Is Materialism All That Bad? Effects on Satisfaction with Material Life, Life Satisfaction, and Economic Motivation". *Social Indicators Research* 110 (1): 349–66. <https://doi.org/10.1007/s11205-011-9934-2>.

- Lown, Jean M, and In-Sook Ju. 1992. "A Model of Credit Use and Financial Satisfaction". *Financial Counseling and Planning* 3 (January 1992): 5.
- Mărginean, Ioan, Iuliana Precupețu, Vassil Tzanov, Ana Maria Preoteasa, Bogdan Voicu. 2006. *First European Quality of Life Survey: Quality of life in Bulgaria and Romania*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef0667en.pdf
- Sági, Matild. 2011. "Determinants of Satisfaction with Living Standards in Transition Societies". *International Journal of Sociology* 41 (4): 55–78. <https://doi.org/10.2753/ijis0020-7659410403>.
- Vera-Toscano, Esperanza, Victoria Ateca-Amestoy, and Rafael Serrano-del-Rosal. 2006. "Building Financial Satisfaction". *Social Indicators Research* 77 (2): 211–43. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2614-3>.